

Регуляторне середовище розвитку світової банківської системи

АНОТАЦІЯ. Міжнародний та вітчизняний досвід свідчить, що основні чинники фінансової дестабілізації у період економічних криз зосереджені в банківському секторі. В статті виявлено, що вразливість фінансової системи пов'язана з функціями, депозитно-кредитними операціями, розподілом ризиків та забезпеченням ліквідності; банки в сучасних умовах глобалізаційних процесів виступають основним чинником стабілізаційних заходів, оскільки економічна стабільність банківської діяльності стосується безпосередньо сфери діяльності всіх суб'єктів економіки і тільки стійка банківська система може протистояти кризовим явищам. Тому, в наслідок проведеного аналізу, доведено, що необхідним є не тільки намагатися знижувати ризики діяльності банків, а і запроваджувати системи ефективного нагляду за виконанням вимог та нормативів по запобіганню цих ризиків. За сучасними міжнародними підходами банки використовують так званий пруденційний нагляд, який базується на політиці оцінки управління ризиками з боку менеджменту банку, а органи регулювання сприяють проведенню такої політики. Автори дійшли висновку, що актуальним є аналіз не тільки сучасної специфіки діяльності банків, а і впливу систем нагляду та регулювання на сучасні тенденції розвитку банківської справи. Необхідним є застосування загальних принципів регулювання та методології банківських ризиків. Завданням нагляду є розповсюдження надійної практики управління ризиками в банківській системі з урахуванням національних особливостей розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Міжнародна банківська справа, банківське регулювання, банківський нагляд, регулятивне банківське середовище, Базельський комітет банківського регулювання та нагляду, Директиви ЄС.

Вступ

Впровадження Базельських стандартів (Базель II, Базель II.5 і Базель III) в Україні вимагає від учасників національного банківського сектора активних дій в напрямку подальшого розвитку власних методик, систем і процесів з підтримки достатності капіталу та управління ризиками. На відміну від європейських фінансових організацій, які ось уже понад 10 років послідовно впроваджують ці стан-

¹ **Мозговий Олег Миколайович** — доктор економічних наук, професор, академік Міжнародної слов'янської академії наук, завідувач кафедри міжнародних фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Нагороджений орденом «За заслуги» II та III ст., почесними грамотами Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України, має почесне звання «Заслужений економіст України» та 1-й ранг державного службовця. Член спілки економістів України. Автор 110 наукових і науково-методичних праць. Сфера наукових інтересів: міжнародні фінанси, глобальне регулювання фінансових ринків, світовий ринок цінних паперів, регуляторна політика та глобальний розвиток фондових ринків, національні фінансові системи. Електронна адреса: meo410@kiev.kneu.ua

Павлюк Олена Олександрівна — кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри міжнародних фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: міжнародна банківська справа, банківський нагляд та регулювання. Електронна адреса: elena_pavluk@ukr.net

дарті, перед учасниками українського банківського сектора стоїть непросте завдання застосування стандартів банківського регулювання, які були розроблені Базельським комітетом.

У 2010 році Базельський комітет опублікував третю Базельську угоду (Third Basel Accord)², яка є ключовим нормативним документом, спрямованим на підвищення якості управління ризиками та капіталом фінансових організацій. Даний документ встановлює нові мінімальні вимоги до капіталу, нові показники ліквідності і «леверидж», а також нові методики і підходи до вимірювання та оцінки ризиків. Крім того, документ вводить більш жорсткі стандарти нагляду за банківською діяльністю, а також підвищені вимоги до розкриття інформації та управління ризиками. Зарубіжні наукові роботи щодо становлення регуляторного середовища Європейського Союзу належать Матіасу Хентісу та П'єру де Джое-Карабелесу³, дослідженню банківського менеджменту належать західним аналітикам-практикам Тімоті Коху та Скоту Макдональду⁴. Необхідно відзначити видатні досягнення української (київської) школи в теорії та практиці банківського регулювання та менеджменту таких вчених, як: Л. О. Примостка⁵, К. С. Раєвський, Л. В. Конопатська, В. М. Домрачев⁶. Слід також зауважити, що банки також мають свої потужні дослідницькі можливості з приводу методик, математичних моделей та програмно-методичних комплексів. Тому їх напрацювання в ризик — менеджменті також заслуговують на увагу.

Основним завданням статті є дослідження еволюції сучасного середовища регулювання банків в умовах світової кризи та окреслення проблем запровадження методологічних положень Базельського комітету в банківську систему України.

Основна частина

Зарубіжні банківські системи розвивалися достатньо тривалий час. Цей розвиток здійснювався під впливом історичних, економічних та політичних факторів а також правової та судової практики. Міжнародний та вітчизняний досвід свідчить, що: по-перше, основні чинники фінансової дестабілізації у період економічних криз зосереджені в

² Базельський комітет банківського нагляду, Третя базельська угода (Third Basel Accord). [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.bis.org>.

³ *Haentjens M.* European Banking and Financial Law / M. Haentjens, P. de Gioia-Carabellese. — Abingdon: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015. — 800 с. — (Routledge, Taylor & Francis Group).

⁴ *Timothy W.Koch, MacDonald S.Scott.* Bank management/W.K. Timothy,S.S.MacDonald.-,USA: Thomson Higher Education,2006.-562 с.

⁵ *Примостка Л.О.* Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». — 3-тє вид., доповн. і переробл. — К. : КНЕУ, 2012. — 338 с.

⁶ *Раєвський К. С.* Банківський нагляд: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц / К. С. Раєвський, Л. В. Конопатська, В. М. Домрачев. — Київ: КНЕУ, 2003. — 174 с. — (КНЕУ).

банківському секторі. Вразливість фінансової системи пов'язана з функціями, депозитно-кредитними операціями, розподілом ризиків та забезпеченням ліквідності; по-друге, банки в сучасних умовах глобалізаційних процесів виступають основним чинником стабілізаційних заходів, оскільки економічна стабільність банківської діяльності стосується безпосередньо сфери діяльності всіх суб'єктів економіки і тільки стійка банківська система може протистояти кризовим явищам.

Фінансові кризи, які торкнулися різних країн по всьому світу останніх п'ятнадцять років (наприклад, в Латинській Америці, Південно-Східної Азії, Росії, іпотечна криза США) показали значення аналізу кредитного ризику країни, а також важливості місцевої системи фінансового регулювання та аналізу функціонування місцевих фінансових ринків. Глобалізація, технологічний розвиток та лібералізація стали основними рушійними силами розвитку банківської справи останніх десятиліть поруч з наявністю різноманітних ризиків. Ризик країни відноситься до ризиків, які притаманні міжнародному банківському бізнесу та має три основні типи: політичний, трансферний та ризик держави (суверенний ризик). Загрози, які породжують ці ризики досить серйозні для сучасних банків, тому вони будуть здатні виконувати свої функції лише за сприятливої політики регулювання. Банківські кризи останніх років також активізували тривалу дискусію між тими, хто виступають за більш ефективне банківське регулювання і нагляд, і тих, хто приписує до причин криз надмірне регулювання. Обмеження, які накладені регуляторами, банки прагнуть подолати, намагаючись відшукати «лазівки» в постановах і законах. У відповідь на це органи нагляду вживають посилені заходи, і боротьба починається знову. Це протиборство стимулює появу фінансових інновацій (як спосіб існування від обмежень), а також пояснює сам процес появи нововведень у фінансовій системі. Фінансові закони і регулюючі постанови повинні піддаватися аналізу, оскільки закладені в них добрі наміри часом можуть призвести до несприятливих результатів. Європейські банківські системи розвивалися довгий час під впливом історичних, економічних та політичних факторів в межах відповідного правового поля. Аналіз регуляторного середовища банків показує, що договори є основними джерелами правового регулювання та нагляду країн Європи. Так, метою Маастрихтського договору 1992 року є створення Європейського економічного і валютного союзу (ЕВС) шляхом заснування Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ), до якої увійшли Європейський центральний банк та 28 національних центральних банків ЄС. ЄСЦБ регулюється органами прийняття рішень ЄЦБ. ЄЦБ є одним з семи інститутів ЄС відповідно до цього договору і був створений шляхом Амстердамського договору в 1998 році зі штаб-квартирою у Франкфурті, Німеччина.

Європейський Центральний банк взяв на себе відповідальність за грошово-кредитну політику в зоні євро від держав-членів в січні 1999 року, за два роки до початку циркуляції євро валюти. З цього моменту Європейський центральний банк працює спільно з національними центральними банками цих країн в межах Єврозони з метою встановлення єдиної валюти в Єврозоні, а також забезпечення прозорості цін. Інші законодавчі акти та офіційні рішення, прийняті Європейським Союзом та його різноманітних органів розглядаються як «вторинного рівня». Таке вторинне законодавство може бути обов'язковим (положення, директиви і рішення), або необов'язкового характеру (рекомендації і думки).

Так звана «Перша Банківська директива» — Директива 77/780 / ЕС була видана в 1970 році⁷. Ця директива більше не функціонує, в ній йшла мова про те, що будь-якій банківській діяльності повинен передувати відповідний дозвіл з боку компетентного органу, якій здійснює контроль за виконання певних угод в певній країні. Наступна Директива 89/646 / ЕЕС, так звана Друга банківська Директива⁸ визначила, що дозвіл, якій надається на банківський бізнес в одній державі-члені Євро союзу є достатнім, для проведення такого бізнесу в інших країнах ЄС. Цей принцип — в даний час майже недоторканим як європейський принцип банківського і фінансового права — зазвичай називають як «паспортизація».

У жовтні 2008 року фінансисту Жаку де Ларозьєру було доручено президентом Європейської комісії (Жозе Баррозу) очолити групу експертів для розробки практичних пропозицій в галузі фінансового регулювання і нагляду. Ці дослідження були замовлені в умовах складної економічної кризи і рецесії країн євро-зони на тлі кризи державного боргу 2009 року, яка в першу чергу зачепила периферійні країни євро-зони. Європейський Союз зіткнувся з необхідністю зробити вибір: критичної точки: з одного боку, кожна країна самостійно приймає свої власні рішення про те, як діяти в цих умовах, або, об'єднати зусилля для зміцнення співпраці в рамках країн ЄС, щоб забезпечити єдиний фронт проти економічних наслідків фінансової кризи. Рішення було знайдено під час підготовки звіту «De Larosiere Report», який по суті виділив три основних складових для захисту від будь-якої ймовірності майбутнього краху: новий нормативний порядок; сильний та скоординований нагляд; ефективні процедури ан-

⁷ First Council Directive 77/780/EEC of 12 December 1977 on the coordination of the laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions. — [Електронний ресурс]. — Available from: www.eur-lex.europa.eu/legal-content

⁸ Second Council Directive 89/646/EEC of 15 December 1989 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions and amending Directive 77/780/EEC. — [Електронний ресурс]. — Available from: www.eur-lex.europa.eu/legal-content

тикризового управління⁹. Згідно з цим документом, нормативно-правова база, яка діяла до недавньої кризи не була злагодженою, тобто кожна держава-член ЄС мала значний ступінь свободи дій в регулюванні, що призвело до наявності широкої різноманітності національних підходів, пов'язаних з місцевими традиціями та законодавствами. «De Larosiere Report» призвів до створення Європейської системи фінансового нагляду European System of Financial Supervision (ESFS), метою якої є забезпечення контролю за фінансовою системою Союзу. ESFS складається з трьох європейських наглядових органів: Європейський банківський орган (the European Banking Authority), який знаходиться в Лондоні; орган регулювання європейських ринків цінних паперів (the European Securities Markets Authority), який знаходиться в Парижі; Європейський орган пенсійного забезпечення (the European Insurance and Occupational Pensions Authority), який знаходиться у Франкфурті. Відповідні національні органи нагляду беруть участь в діяльності цих органів та мають право видавати обов'язкові нормативних технічних стандартів і застосування технічних норм на додаток до існування необов'язкових керівних принципів і рекомендацій. Крім того, Європейська рада з системних ризиків (European Systemic Risk Board) є складовою частиною ESFS, яка несе відповідальність за макро-пруденційним наглядом фінансової системи в рамках Союзу з метою сприяння запобіганню або пом'якшенню системних ризиків для фінансової стабільності в Союзі, які випливають з подій в рамках фінансової системи і з урахуванням макроекономічних змін, з тим щоб уникнути періодів широкомасштабного фінансового банкрутства. Це сприяло б нормальному функціонуванню внутрішнього ринку і тим самим забезпечило стійкий внесок фінансового сектора в економічний розвиток¹⁰. Ключовою особливістю регулювання банківського середовища країн Єврозони є створення Банківського союзу в Європейському Союзі, тобто передача відповідальності за проведення банківської політики з національного рівня на рівень ЄС в ряді країн Європейського Союзу. Цей процес розпочався в 2012 році у відповідь на фінансову кризу в європейських країнах. Мотивацією для банківського союзу стала слабкість численних банків в Єврозоні. У ряді країн, приватні борги, які виникли в наслідок іпотечної кризи були переведені в суверенні борги як результат послаблення економік країн в пост кризовий період. Завданням Банківського союзу стало застосування певних заходів

⁹ The high-level group on financial supervision in the EU chaired by Jacques de Larosiere [Electronic Resource] / J. De Larosiere // Report. Brussels, 25 february 2009. Available from: www.ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de-larosiere_report_en.pdf

¹⁰ Directive 2009/14/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2009 amending Directive 94/19/EC on deposit guarantee schemes as regards the overage level and the payout delay [Electronic Resource]. Available from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content>

у відповідь на цей виклик. У той час як всі банки-учасники будуть перебувати під контролем ЄЦБ, це буде здійснюватися у співпраці з національними наглядовими органами. Найбільш значущі установи, в тому числі з холдингами більше, ніж 30 млрд євро, або 20 % від ВВП держави, в якій вони засновані, і ті установи, які безпосередньо фінансуються за рахунок Європейського механізму стабільності або Європейського фонду фінансової стабільності, або подав заявку на таке фінансування, буде під безпосереднім контролем з боку ЄЦБ. Більш дрібні банки будуть залишатися безпосередньо під контролем національних органів, хоча ЄЦБ має право взяти на себе безпосереднє керівництво будь-яким банком (рис. 1). Режим моніторингу ЄЦБ включає проведення стрес-тестів фінансових установ. У разі виявлення проблем, ЄЦБ має можливість проводити раннє втручання в менеджмент банку, щоб виправити ситуацію, наприклад, шляхом втручання в капітал та встановлення обмежень, або вимагаючи зміни в управлінні.

Рис. 1. Схема Європейської системи Центральних банків

Діяльність Банківського союзу ґрунтується в основному на двох основних ініціативах, єдиного механізму контролю (Single Supervisory Mechanism) та єдиного механізму вирішення (Single Resolution Mechanism), які, в свою чергу, засновані на підставі загальної фінансової нормативної бази¹¹. Так, якщо банк знаходиться під загрозою банкрутства, відповідальність за це лежить на учасниках єдиного механізму вирішення (SMR). Угода про створення SRM вступила в дію

¹¹ Council Regulation (EU) No 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions, OJ L 287. [Electronic Resource]. — Available from: www.ecb.europa.eu/press/key/date

1 січня 2016. Станом на січень 2016 року, всі держави-члени єврозони беруть участь в цій угоді. Такий механізм призначений безпосередньо для контролю за системно значимими банками єврозони, а також відповідати через національні наглядові органи шляхом пруденційного нагляду за всіма іншими банками. В грудні 2012 року Європейська Рада оголосила про створення єдиного механізму вирішення (Single Resolution Mechanism, SRM). Європейський банківський союз був ідентифікований багатьма аналітиками і політиками в якості важливої ініціативи структурної політики, який грає важливу роль в розв'язанні кризи в Єврозоні. Для держав-членів, які використовують євро як свою валюту, банківський союз домогтися однакового застосування загальних правил пруденційного нагляду за допомогою так званого Єдиного наглядового механізму (Single Supervisory Mechanism, SSM), який надав Європейському центральному банку (ЄЦБ) контролюючу роль за здійсненням єдиних правил фінансової стійкості банків, що підтримують держави-учасниці.

Таким чином, проблема інтеграції банківського регулювання вже давно стала ключовою політики ЄС, як доповнення до створення внутрішнього ринку капіталу, а з 1990-х років і до єдиної європейської валюти. Проте, потужні політичні перешкоди на рівні держав-членів приводили до провалу попередніх спроб створити європейську структуру для банківського нагляду, в тому числі в ході переговорів Маастрихтського договору в 1991 році і Договору Ніцці в 2000 році. Протягом 2000 року поява загальноєвропейських банківських груп за допомогою транскордонного злиття і поглинання, таких як, покупка Abbey National Santander Group, Hypo Vereinsbank UniCredit і Banca Nazionale del Lavoro BNP Paribas призвело до відновлення закликів до банківської політики інтеграції, зокрема, Міжнародного валютного фонду, та створення Комітету європейських органів банківського нагляду в 2004 році.

Погіршення умов кредитування під час кризи в єврозоні, а також фінансова нестабільність для великих держав-членів зони євро з середини 2011 року, призвели до відновлення дискусій про взаємозалежність банківської політики, фінансової інтеграції та фінансової стабільності. 17 квітня 2012 року керуючий директор МВФ Крістін Лагард виступила за інтеграцію банківської політики, посилаючись на необхідність зміцнення Європейського валютний союзу, вона сказала, що виступає «за підтримку сильної фінансової інтеграції і що наш аналіз повинен бути в формі єдиного нагляду, у формі єдиного органу дозволу банку із загальним блокуванням зворотного ходу і створення єдиного фонду страхування вкладів»¹². А вже на наступному

¹²Lagarde C. MFI/CFP Policy Roundtable on the future of financial regulation [Electronic Resource]/C. Lagarde, International Monetary Fund, Washington DC, April 17. - Available from: <http://www.imf.org>

тижні 25 квітня 2012 року, президент Європейського центрального банку Маріо Драгі повторив ці думки, зазначивши в своєму виступі перед Європейським парламентом що «забезпечення добре функціонуючої ЄВС передбачає зміцнення банківського нагляду на європейському рівні»¹³. Ще одним важливим етапом європейських банківських інтеграційних процесів стала доповідь представлена 26 червня 2012 р, президентом Європейської ради Германом Ван Ромпейом, який закликав до більш глибокої інтеграції в Єврозоні і запропонував основні зміни в чотирьох напрямках. По-перше, він закликав до банківського союзу на підставі Європейського механізму стабільності, загального фінансового нагляду та фонду гарантування вкладів. По-друге, пропозиції щодо фінансового союзу включали суворий контроль за бюджетами країн евро-зони та закликав до розміщення євробондів в середньостроковій перспективі. По-третє, він закликав до тісної інтеграції банківського нагляду з економічною політикою, і по-четверте, він виступив за зміцнення демократичної легітимності і підзвітності¹⁴.

Ключовим моментом рішення став саміт глав держав і урядів зони євро 28-29 червня 2012. Наслідком цієї події стало оголошення двох основних ініціатив: по-перше, створення єдиного контрольного механізму в рамках повноважень Європейського центрального банку, з використанням статті 127 (6) Договору про функціонування Європейського Союзу; і по-друге, встановлення ефективного єдиного контрольний механізм, а також можливість прямої рекапіталізації банків з боку Європейського механізму стабільності.

Результатом таких дискусій та перемовин стала розробка нової нормативно-правової бази з загальними правилами для банків у всіх 28 держав-членів, що стало основою банківського союзу. Ці загальні правила повинні сприяти запобіганню банківських криз. Центральним моментом правил є прийняття законодавчого пакету вимог до капіталу банків, зокрема, вимог до капіталу the Capital Requirements Directive IV (CRD IV)¹⁵ та the Capital Requirements Regulation (CRR)¹⁶. Якщо банк має фінансові труднощі, то ці правила пруден-

¹³ Draghi M. «Hearing at the Committee on Economic and Monetary Affairs of the European Parliament: Introductory statement by Mario Draghi, President of the ECB». [Electronic Resource] / European Central Bank. 25 April 2012. Available from: www.ecb.europa.eu/press/key/date/2012/html

¹⁴ Herman Van Rompuy. Towards a Genuine Economic and Monetary Union. Speech at the Peterson Institute for International Economics [Electronic Resource] / Washington DC, 12. — Available from: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms

¹⁵ Directive 2013/36/EU on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms (CRD IV) [Electronic Resource] / The European Parliament and the Council. — 2006. — Available from: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.

¹⁶ Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 (Text with EEA relevance) [Electronic Resource] / The European Parliament and the Council. 2006. — Available from: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.

ційного нагляду дозволяють зміцнити його, що також відповідає Директиві з банківського відновлення та вирішення (Directive on Bank Recovery and Resolution (BRRD))¹⁷. Директива адекватності капіталу (Capital Adequacy Directive) — це європейська директива, яка спрямована на встановлення єдиних вимог до рівня капіталу як для банківських установ, так і для небанківських фірм, які здійснюють операції з цінними паперами. Ця директива була вперше видана в 1993 році і переглянута в 1998 році. Оновлена Директива достатності капіталу почала діяти з 2006 року, як the Capital Requirements Directive IV (CRD IV).

Директива з регулювання достатності капіталу The Capital Requirements Directive (CRD IV) була спрямована на регулювання галузі фінансових послуг європейського союзу, а саме впровадження системи нагляду в Європейському союзі, яка відображає правила Базель III по вимірюванню капіталу і стандартів капіталу. Цим законодавчим пакетом було замінено попередні Директиви достатності капіталу (2006/48 і 2006/49), а також він діє з 1 січня 2014 року і складається з Постанови ЄС № 575/2013¹⁸ та Директиви 2013/36/ЄС¹⁹. Це третій пакет поправок до первинних директив, після двох попередніх наборів поправок, прийнятих Комісією в 2008 році (CRD II) і 2009 (CRD III). Глобальна мета цього нового набору правил полягає в зміцненні стійкості банківського сектора ЄС, з тим, щоб зробити його краще в умовах економічних потрясінь та створити необхідні умови банкам для фінансування економічної активності і зростання.

Таким чином, створення Банківського Союзу в Європейському Союзі виступає процесом передачі відповідальності за банківською політикою з національного на рівень ЄС в ряді країн Європейського Союзу. Цей процес був розпочатий в 2012 році у відповідь на кризу в євро-зоні. Мотивацією для банківського союзу стала слабкість численних банків в Єврозоні. У ряді країн, приватні борги, які були спричинені іпотечними кризовими явищами були передані до суверенного боргу, що уповільнило ці кризові явища. Банківський союз був сформульований як заходи у відповідь на цей виклик і склада-

¹⁷ Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms [Electronic Resource]/The European Parliament and the Council. -2006. Available from: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.

¹⁸ Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 [Electronic Resource]/The European Parliament and the Council. — 2006. Available from: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.

¹⁹ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC Text with EEA relevance [Electronic Resource] / The European Parliament and the Council. 2006. Available from: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.

ється з двох основних ініціатив, єдиного механізму контролю та єдиного механізму вирішення.

На відміну від директив Європейської комісії, які виступають юридичними документами, принципи Базельського комітету з банківського нагляду не мають такого статусу. Крім того, Базельські принципи застосовуються на консолідованих засадах. Директиви ЄС застосовуються за бажанням держави на неконсолідованій основі. Якщо філія діє в тій країні в якій була заснована установа. У 2009 році Базельський комітет банківського регулювання та нагляду відповів на кризи шляхом вжиття заходів щодо зміцнення рамок банківського регулювання та схвалення пропозицій щодо зміцнення глобального капіталу і ліквідності з метою сприяння створення більш стійкої банківської системи. Базельська угода Базель II²⁰ викликала жваву дискусію між регуляторами щодо її переваг та недоліків, в той же час близько 100 країн світу планували прийняти нову систему регулювання та нагляду до 2015 року. Важливе значення для оцінки ефекту Базельської угоди Базель II було виділено Рагурама Раджаном, головний економіст МВФ, який стверджував, що переосмислення банківського регулювання є великою проблемою і піддав критиці існуючу практику банківського регулювання та нагляду. Дійсно, останні фінансові потрясіння і банківські банкрутства виявили численні недоліки угоди Базель II, що спонукало переглянути цю угоду, хоча її дія була започаткована в ЄС в 2007 році, тобто в той рік, коли почалася фінансова криза²¹.

Для подолання розбіжностей світового регуляторного середовища важливим є координація та обмін інформацією між контролюючими органами, а також активна участь національного регулюючого органу в багатосторонніх і двосторонніх переговорах з іноземними регуляторами наднаціонального рівня. Створення такої світової організації як G20 у вересні 1999 року сприяло саме для подолання таких негативних явищ. Це відбулося на офіційній зустрічі міністрів фінансів і керівників центральних банків семи провідних промислово розвинених країн (Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Велика Британія і Сполучені Штати) у Вашингтоні, округ Колумбія. Період після фінансової кризи 1997-1998 років показав вразливість міжнародної фінансової системи в умовах глобалізації економіки а також, необхідність залучення ключові країни, що розвиваються в обговорення та прийняття рішень, що стосуються глобальних економічних проблем. Це призвело до трансформації групи, яка спочатку працювала на рі-

²⁰ Базельський комітет банківського нагляду, Міжнародна конвергенція виміру капіталу та стандартів капіталу (Базель 2) [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.bis.org>.

²¹ Павлюк О.О. Базель III: актуальність та проблеми запровадження/О.О. Павлюк//Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії(Випуск 5, 2016).-3.-ЗДА,2016.-с.32

вні міністрів фінансів в форум фінансової стабільності, на якому глави держав і урядів вирішили сприяти розвитку глобальної нормативно-правової бази. Таким чином, G20 перетворилася у велику політичну ініціативу в оточенні гласності, яка сприяє вирішенню таких завдань, як координація політики між його членами з метою досягнення глобальної економічної стабільності і стійкого зростання, просування фінансових правил, які знижують ризики і запобігають майбутнім фінансовим кризам, просувають модернізацію міжнародної фінансової архітектури. Міністри фінансів G7 і глав центральних банків, відповідно до рекомендацій президента Deutsche Bundesbank, заснували Форум фінансової стабільності (Financial Stability Forum (FSF) в 1999 році, якій перетворився на Раду фінансової стабільності (Financial stability board (FSB), яка стала секретаріатом G20 з питань регулювання і випускає глобальні політичні документи, які спрямовані на національні регулюючі органи з метою включення їх нормативно-правової бази в політику і принципи G20. FSB сприяє координації діяльності нормотворчих органів для подолання протиріч національних і регіональних регулюючих структур, пов'язаних з пруденційним наглядом та системним ризиком.

Банк міжнародних розрахунків відноситься (BIS) до глобального регулятора. Це форум світових центральних банків. З тих пір як глобальне банківське регулювання стало серйозною проблемою для центральних банків, цим опікується BIS в особі Базельського комітету з банківського нагляду (BCBS), якій розробляє та видає правила банківської діяльності, зокрема, правила щодо достатності капіталу, а також три серії банківських регулюючих принципів. Перевага BIS в світовому лідерстві банківського регулювання полягає в тому, що діалог очільників світових центральних банків створює унікальний форум, щоб проаналізувати і обговорити проблеми грошово-кредитної і фіскальної політики, утворюючи таким чином потужну групу впливових світових фінансових лідерів.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) є організацією 188 країн, що працюють зі стимулювання глобального валютного співробітництва, фінансової стабільності, сприяння міжнародній торгівлі, підтримці високого рівня зайнятості і стійкого економічного зростання і зниження рівня бідності в усьому світі. Нестійка банківська система країн зони-євро ускладнює розвиток економіки цих країн, наприклад, надання кредитування реальному сектору економіки. Здорові банки необхідні для підтримки економічного відновлення, а у деяких випадках їм необхідний додатковий банківський капітал. Тому, завданнями IMF є проведення інтервенцій для покращення та стабілізації фінансової системи. Крім того, IMF стежить за розвитком ситуації в банківському секторі в країнах з економікою, що розвивається,

але ця організація не володіє юрисдикцією втручатися в реструктуризацію банківської системи. Під час фінансової кризи часто-густо лунали критичні зауваження до бездіяльності IMF, але ці звинувачення безпідставні, оскільки функції цієї організації не пов'язані з передбаченням банківських криз, що наприклад, є функцією BIS.

Міжнародна організація комісій Цінних Паперів (International organization of securities commissions (IOSCO)) заснована в Мадриді і є форумом, на якому регулятори цінних паперів обговорюють та публікують загальні правила по широкому спектру питань, що впливають на цілісність ринків цінних паперів. IOSCO, заснована в 1983 році, є визнаним міжнародним органом, який об'єднує світових регуляторів цінних паперів і визнається в якості глобального стандарту для сектора цінних паперів. IOSCO розробляє, впроваджує і сприяє дотриманню міжнародно визнаних стандартів у галузі регулювання ринку цінних паперів, а також активно працює з G20 і FSB по завданням глобальної регулюючої програми реформ.

IOSCO не має в будь-якій формі, встановлених законом прав, які могли б накладати правила на національні регулюючі органи на противагу, наприклад, Організація з цінних паперів і бірж США (U.S. Securities and Exchange Commission (SEC)). Так, доповідь IOSCO, «Suitability Requirements with Respect to the Distribution of Complex Financial Products» опублікована в січні 2013 року була відхилена SEC.

Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) розробляє міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) International Financial Reporting Standards (IFRSs), в тому числі ті, які застосовуються до фінансових організацій. Основними цілями IFRSs є розробка єдиного набору високоякісних, зрозумілих, які підлягають виконанню по всьому світу міжнародних стандартів фінансової звітності за рахунок нормотворчого органу — Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Серед основних інструментів, які необхідні для створення глобальної узгодженої фінансової системи є конвергентні міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, основні принципи яких містяться в так званій угоді Концептуальні засади. Без них, облік впливу фінансових активів і угод можна пояснити по-різному, створюючи тим самим економічне непорозуміння між країнами. Це дійсно важливо, тому що незалежно від економічних норм і правил, які встановлюються кожною країною, встановлення єдиних правил бухгалтерського обліку, які вимірюють ті ж самі реалії за тими ж стандартами, підтримує загальний порядок функціонування світової фінансової системи. Проте, нинішні правила є предметом серйозних розбіжностей між Європою і Сполученими Штатами.

Міжнародна асоціація нагляду за страховим ринком International association of insurance supervisors (IAIS) — глобальний регулюючий

форум, де обговорюються принципи та напрямки політики страхування. Заснована в 1994 році і об'єднує страхових регуляторів більш ніж 200 країн та має понад 130 спостерігачів. Її цілі полягають в сприянні ефективного та узгодженого на міжнародному рівні нагляду за страхуванням з метою розвитку і підтримки справедливих, безпечних і стабільних ринків страхування для забезпечення переваг та захисту власників страхових полісів, а також сприяння глобальній фінансовій стабільності. Звіт «Глобальний страховий ринок» було опубліковано вперше в листопаді 2012 року і являв собою комплексний аналіз проблем, з якими стикаються страхові галузі та їх регулятори.

Правила Solvency II ще відомі правила Omnibus II, були затверджені на політичному рівні 14 листопада 2013 р. Це був компроміс, який зменшив вплив Європейського страхового органу. Проте, угода викликала критику з боку деяких національних урядів, які вимагали більш широких і узгоджених повноважень для європейського страхування і пенсійного забезпечення. На противагу таким правилам, казначейство США нещодавно закликала до більшого нагляду за страховими компаніями. Причина цього виклику в значній мірі полягає в тому, що страхові компанії регулюються державами, які займаються збором податків від страхових компаній. Глобальне регулювання страхування, безумовно, не є простою справою. У той час, як страхові компанії закликають до послідовного регулювання, щоб уникнути регулятивного арбітражу, вони повинні взяти до уваги ряд аспектів глобального регулювання. Структурований діалог між Сполученими Штатами і Європою стосується ключових питань та формально є порівнянням двох страхових нормативно-правових режимів – Solvency II в Європейському союзі та режиму страхування США. Справа в тому, що Glass-Steagall Act, якій було прийнято в 1933 році в США заборонив комерційним банкам займатися інвестиційною діяльністю, шляхом обмеження прав банків на операції з цінними паперами, а також введення обов'язкового страхування банківських вкладів. Цей регулюючий документ обумовив створення трьох окремих фінансових індустрій: комерційні банки, інвестиційні банки та страхові фірми. Обмеження, які встановлювалися, були відмінені в 1999 році Законом про фінансову модернізацію, якій називається за прізвищами його ініціаторів Законом Гремма – Ліча – Блайлі (Gramm – Leach – Bliley Financial Services Modernization Act). Цей акт, було прийнято Конгресом США 4 листопада 1999 року і підписаний Президентом США 12 листопада того ж року. Однак, світова економічна рецесія, яка почалася в 2007 році, на думку фінансових аналітиків, стала наслідком відміни Glass-Steagall Act та призвела до реанімації спроб його повернення. Дискусія, яка продовжується між США та Європою стосуються таких основних напрямків, а саме: професійна таємниця

та конфіденційності, груповий нагляд, платоспроможність та вимоги до капіталу, вимоги по забезпеченню перестрахованню, наглядова звітність, збір та аналіз даних, незалежна оцінка третьої сторони і наглядові інспекції на місці. Наприкінці 20 – тисячоліття в американській науковій школі виникає так звана теорія реінжинірингу. Теорія реінжинірингу була започаткована американським економістом, професором Гарвардської школи бізнесу М. Хаммером. Згідно цієї теорії реінжиніринг передбачає радикальні зміни в бізнес процесах з метою отримання економії часу та витрат та створення організацій, які реагують на зміну ринкової ситуації та досягнення найбільш актуальних в сучасному бізнесі конкурентних переваг. З 90-х років методологію реінжинірингу починають використовувати провідні світові компанії, такі як: General Motors, Procter and Gamble, IBM, Kodak. Сьогодні теорія реінжинірингу є основною в світовій економіці по вирішенню проблем підвищення економічної ефективності підприємств. В теорії реінжинірингу фундаментальне значення має поняття «бізнес-процес». За визначенням М. Хаммера²², це сукупність різних видів діяльності, в межах якої «на вході» використовується один або більше ресурсів, а на «виході» в результаті діяльності створюється продукт, якій є цінним для споживача. Тому організації повинні концентрувати свої ресурси та управління навколо своїх бізнес-процесів (основних та допоміжних). Основними бізнес-процесами для банків є: кредитування, обслуговування депозитів, касове обслуговування, розрахункова діяльність, валютні операції, факторингові послуги, лізингові послуги, операції з дорогоцінними металами, депозитарні послуги. Допоміжними процесами банку є такі, які не створюють цінності для клієнта, але є необхідними для забезпечення здійснення основних бізнес-процесів. Це такі операції, як: ведення бухгалтерського обліку, здійснення господарської діяльності, забезпечення касових операцій. Реінжиніринг банківських процесів направлено на спрощення проведення банківських операцій завдяки сучасним технологіям та менеджменту.

Таким чином, процес формування економічного середовища в масштабах ЄС, основними складовими якого є створення нормативно-правової бази для фінансового сектора та банківського союзу являє собою важливу віху в економічній та валютно-фінансовій інтеграції в ЄС. Останнім часом в країнах Європи і в США спостерігається тенденція укрупнення банків. Так за останні 10 років кількість банків в Європі скоротилася на 10 %. Аналітики виділяють де-кілька причин такого розвитку: перша причина на їх думку пов'язана з необхідністю досягнення максимального ефекту від використання ресурсів автома-

²² Хаммер М. Реінжиніринг корпорации. Манифест революції в бізнесі / М. Хаммер, Дж. Чампи. — СПб.: Издательство С.-Петербургского ун-та, 1999. — С. 138–151.

тизації та технологій. Друга причина — це дотримання певної стратегії розвитку банку. Крім того, ці дослідження, як правило, спираються на традиційні показники ефективності і продуктивності, отриманих від простих коефіцієнтів обліку банку. В одному з таких досліджень було показано вплив широкого спектру регулюючих інструментів і наглядових практик на розвиток банку, зокрема, продуктивність, стабільність і ступінь корупції в банківському кредитуванні. Це дослідження містить детальний звіт про таку практику для більш ніж 150 країн, включаючи вивчення трьох основних компонентів Базель II, а саме правил капіталу, офіційного нагляду і ринкової дисципліни. Крім того, існуючі дослідження про взаємозв'язок між різними типами нормативних актів наглядової практики і діяльності банків показують про їх досить обмежений характер і що вони фокусуються на окремих країнах. Зміни в організації банківської справи повинні також здійснюватися в сторону укрупнення та консолідації банківського бізнесу. Відновлення фінансової стабільності і створення сприятливих умов для фінансового сектора шляхом кредитування реального сектора економіки, будуть сприяти стимулюванню економічного відновлення і створення робочих місць.

Основні напрямки реформування фінансового сектору України були окреслені в Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року²³. Згідно цієї програми, головною метою розвитку фінансового сектору України до 2020 року є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС. Одним із шляхів створення передумов для довгострокового сталого розвитку фінансового сектору є наближення стандартів регулювання платоспроможності та ліквідності банків до рекомендацій Базельського комітету, шляхом впровадження рекомендацій Базель III. Зокрема, згідно до Комплексного плану заходів на виконання Програми планується удосконалення систем регулювання та нагляду за фінансовим сектором, продовження переходу від нагляду на основі правил (compliance based supervision) до нагляду та оверсайта на основі оцінки ризику (risk based supervision) та принципів постійного упереджувального моніторингу (з 1.04.2015 до 31.12.2016), а також впровадження нових вимог до капіталу банків відповідно до принципів Базель 3 та вимог ЄС (з 1.01.2015 року по 31.12.2019 року). На мою думку існують реальні проблеми реалізації цих планів, оскільки, як показує досвід зарубіж-

²³ Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс] // Постанова Правління НБУ №391 від 18.06.2015. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: www.bank.gov.ua/doccatalog

них країн, проекти втілення Базельських стандартів для банків дуже складні та витратні. Ускладнення процесу регулювання впливає на ускладнення проведення банківського бізнесу, особливо в умовах девальвації гривні та тотального банкрутства банків. Тому, існує великий сумнів, що в умовах кризи фінансової та банківської системи знайдуться ресурси для запровадження нових стандартів Базельського нагляду. Крім того, за останні роки не велось ніякої підготовчої роботи до запровадження стандартів Базельського комітету, зокрема Базель II та Базель II,5, які є проміжними для втілення Базель III. Існує стара система нормативів, яка дозволяє мінімізувати витрати на ризик-менеджмент для керівництва банків, оскільки управління ризиками є формальним процесом виконання нормативів. Банківська система України потребує від національного регулятора забезпечення прозорості в проведенні бізнесу, шляхом видання інструкції, рекомендацій, які б регулювали ризик-менеджмент та запобігали банкрутству банків.

Висновки

1. Як свідчить досвід країн ЄС, втілення сучасних рекомендацій банківського регулювання є досить складним та витратним процесом, але в цілому поліпшення методів управління та вимірювання ризиків забезпечує більш конкурентне поле діяльності банків, а також підвищує роль ринкової дисципліни.

2. У сучасних умовах концептуальні питання управління ризиками слід розглядати через призму методологічних розробок, прийнятих міжнародним банківським співтовариством в Базельських угодах. Максимально враховані коментарі та доповнення банкірів різних країн втілені в документі «Базель-II», який доповнив попередні редакції Угоди – Базель I. Починаючи з 1990-х років, особливо після введення Базель2, на фінансових ринках відбувається швидка еволюція та широке прийняття моделей для оцінки кредитного, ринкового та операційного ризиків. Банки інвестували час, кошти та ресурси для удосконалення своїх даних та можливості до їх доступності, своїх моделей ризику, а також свої внутрішні процеси. Ті банки, які застосували всі положення Базель 2 зрозуміли, що інвестування в покращення процесу управління ризиками є конкурентною перевагою. І така стратегія сьогодні дає відповідні результати.

3. Аналіз банківської системи України та основних регуляторних аспектів показує наявність проблем, які свідчать про кризові явища, зокрема в системі банківського регулювання та нагляду. Для подолання цих явищ необхідним є запровадження комплексної стратегії поступового переходу до відновлення банківського бізнесу в Україні

з подальшими кроками по втіленню рекомендацій Базельського комітету. В цілому ця проблема досить складна, оскільки її вирішення знаходиться як в площині економічних питань, так і політичних, і тому потребує подальшого дослідження.

Список літератури

1. Базельський комітет банківського нагляду, Міжнародна конвергенція виміру капіталу та стандартів капіталу (Базель 2)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org>.
2. Базельський комітет банківського нагляду, Третя базельська угода (Third Basel Accord). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org>.
3. *Примостка Л.О.* Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – 3-тє вид., доповн. і переробл. – К. : КНЕУ, 2012. – 338 с.
4. *Раєвський К. Є.* Банківський нагляд: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц / К. Є. Раєвський, Л. В. Конопатська, В. М. Домрачев. – Київ: КНЕУ, 2003. – 174 с. – (кнеу).
5. Council Regulation (EU) No 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions, OJ L 287. [Electronic Resource]. – Available from: www.ecb.europa.eu/press/key/date
6. Directive 2009/14/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2009 amending Directive 94/19/EC on deposit guarantee schemes as regards the coverage level and the payout delay [Electronic Resource]. – Available from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content>
7. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC Text with EEA relevance [Electronic Resource] / The European Parliament and the Council. - 2006. Available from: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.
8. Directive 2013/36/EU on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms (CRD IV) [Electronic Resource] / The European Parliament and the Council. – 2006. – Available from: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.
9. Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms [Electronic Resource] / The European Parliament

and the Council. – 2006. Available from: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.

10. First Council Directive 77/780/EEC of 12 December 1977 on the coordination of the laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions. – [Електронний ресурс]. – Available from: www.eur-lex.europa.eu/legal-content

11. *Haentjens M.* European Banking and Financial Law / M. Haentjens, P. de Gioia-Carabellese. – Abingdon: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015. – 800 с. – (Routledge, Taylor & Francis Group).

12. Lagarde C.MFI/CFP Policy Roundtable on the future of financial regulation [Electronic Resource]/C. Lagarde, International Monetary Fund, Washington DC, April 17. – Available from: <http://www.imf.org>

13. *Timothy W.Koch, MacDonald S.Scott.* Bank management / W.K. Timothy, S.S.MacDonald. – USA: Thomson Higher Education, 2006. – P.59.

Стаття надійшла до редакції 6.03.2017